

Művészettörténet

Papp Gábor

(1872-1931)

MURADIN JENŐ

(*Kolozsvár*)

"Megérkeztünk:

Künt a Ligetben dombszélen állt az iskolaműterem, a bedeszkázott szénatartó, három széles ablakával északra. Padlója volt, bezárható ajtaja, és az ablakok belül fatáblával ellátva. Minden frissen gyalulva, vadonatúj. És körülötte a vidék a tavasz hamvas pompájában, a domb élén óriási szelídgesztenyefák, sötétzölden keresztezve a pázsitos domboldalt – alantabb s a szemközti hegyoldalon virágzó gyümölcsfák gyöngéd, rózsás fehér fátyolban a bárányfelhős ég alatt, úgy fogadtak minket, mint az Énekek Énekében a menyasszony mosolygása a szerelmes vőlegényt. Akik átélték ezt az installációt, sohasem felejtik el." (69:24)

Réti István költői leírása örökítette meg számunkra a legszebben a nagybányai bevonulást, a kolóniaalapítás történelmi pillanatát.

Azon a tavaszi napon 1896. május 6-án a Münchenből érkezett soknemzetiségű festőtársaság alapjait vetette meg Közép-Kelet-Európa legjelentősebb művésztelepének. A táborverők, Hollósy Simon és növendékei történelmi küldetést teljesítettek, habár akkor egyikük sem volt tudatában ennek.

Ugyancsak Réti leírásából idézhetjük magunk elé a résztvevők alakját, személyiségét.

Hollósy társaságában volt Papp Gábor is, "a fekete örmény fiú", aki alkatának külsődleges faji jellegzetességében mesterére hasonlított. Széles, nagy arca, hollófekeete haja mutatott erdélyi örmény származására. S mint a pályatársak közül annyi másnak, neki is életre szóló élménye lett a nagybányai táborverés, a kolónián töltött feledhetetlen nyarak emléke. Vallomásos soraiban erről így tett tanúságot. "A kilencvenes évek telején föllépő újítók engem is magukkal sodortak az új művészi irányba. Ahhoz a művészcsoporthoz szegődtem, amely Hollósy Simonban tisztelte (az imádásig) mesterét, apostolát. 1896. május 6-án¹ én is bevonultam Nagybányára a Hollósy-iskolával, és szorgalmas elmerüléssel kezdtem a természet tanulmányozásához." (59)

*

A festő Papp Gábor érdekes és tanulságos pályán érkezett el a kolóniaalapítókhoz, majd az önálló művészpályához. Életútjának föltárása *művészetszociológiai alaphelyzeteket* mutat föl. Kelet-európai művészorsók alakulását példázza, pályára állásuk döntő mozzanatában.

¹ Az eredeti szövegben hibásan május 7-én.

Papp Gábor és pár évvel fiatalabb kortársa, Ács Ferenc az erdélyi részekből jöttek a kolóniára. Korábban Budapesten és Münchenben tanultak. Művészképzésünk klasszikus útját járták tehát végig, hivatásuknak választva a festészetet. Kolozsvár – mindkettejük szülővárosa – zártabb, patriarchálisabb társadalmából törtek maguknak utat a művész-pálya felé. Kereskedők gyermekei mindketten, a polgári társadalom feltörekvő rétegeiből. Pályakezdésük hasonlósága, helyzetük analóg példája meggyőzően mutatja föl, milyen szellemi, anyagi és egyéb korlátokat kellett áthidalniuk magasabbrendű céljaik érdekében. Olyan eredeti tökefti thalmazódásról van itt szó – materiális és szellemi értelemben –, amely megengedhetővé tette, hogy polgári családok gyermekei a föl-emelkedés útját az értelmiségi pályákon, esetenként éppen a művészpályán keressék. Ehhez a családi hagyományok ellen munkálva, társadalmi előítéletekkel is meg kellett küzdeni. De Ács Ferenc szülei már műtermet terveztek Münchenből hazavárt fiuknak, a kereskedő Papp János sem erőltette sokáig fiát a polgári foglalkozásra.

Papp Gábor a római katolikus egyház anyakönyve szerint 1872. szeptember 19-én született Kolozsváron. (1) A születése éve körüli bizonytalanságot eloszlatja a Kolozsvári Állami Levéltárban őrzött anyakönyv hiteles tanúságtétele, s helyesbíti a több helyütt 1873-ra tett hibás adatot.²

A szülők kolozsvári polgárok; apja, Papp János, mint az erdélyi kereskedők közül oly sokan, *örmény származású* ember volt. A város főterén, a déli oldalon az egykori reneszánsz házak boltíves falai közé szorítva állott a kis fűszerüzlet, ahol a festő apja, s néhanapján anyja is a pult mögül a legjobb zöldségmagvakkal szolgálta ki a hóstátiakat, a város kertgazdálkodóit. Papp János második felesége, Novák Jozefa szintén kereskedő családból származott. Egy följegyzés a festőt örmény és székely szülők gyermekének mondja. (66)

A Papp család szorgos, tisztos munkával házat szerzett magának; a városi háztulajdonosok már rangot jelző polgárainak sorába lépett. Dr. Gyalui Farkasnak (a Kolozsvári Egyetemi Könyvtár néhai igazgatójának) történelmi hitelességű kutatásai nyomán tudjuk, hogy házuk az Óvárban a 209-es számot viselte. Ez megfelelt a Kandia utca (később Kinizsi u.) 7. szám alatti épületnek, melyet már régen lebontottak. Házuk helyén most a műszaki egyetem telke húzódik

Papp Gábor szülővárosában végezte iskoláit, s mivel apja kereskedőnek szánta, a kereskedelmi középiskolát. Oly nagy volt azonban a vonzódása a rajz, a festészet, a művészetek iránt, hogy húszéves korában beiratkozott az akkor Mintarajziskolának nevezett budapesti képzőművészeti főiskolára. Két félévet végzett ott; a főiskola kimutatásai 1892-1893-ban említik nevét a növendékek névsorában. Várakozásainak nem felelt meg azonban az ottani képzés jellege és módja. Mint pályatársai közül annyian mások, csakhamar Münchenben folytatta tanulmányait. "Egy évi tanulás után – emlékezett pályája kezdetére sok esztendővel később – otthagytam Pestet, és Münchenbe utaztam, ahol hét évig tanultam törhetetlen buzgalommal az akkori nagy

² A német Thiem-Becker lexikon és a négykötetes magyar Művészeti Lexikon 1873-ra teszi Papp Gábor születési évét, ez a hibás adat a sajtóban is többször felbukkant (62, 66) Helyesen keltezte a festő születésének dátumát (a keresztlevél adataira támaszkodva) a művész pályájával érdemben foglalkozó Dr. Gyalui Farkas. Pontos az Éber-Gombosi Művészeti Lexikon adatközlése is.

német mesterek vezetése alatt. Tanárim voltak Franz Lenbach, professzor Herterich és professzor Stuck. " ³ (59)

Rajzkészséget, anatómiai tudást, a valóság-hű ábrázolás alapjainak kanonikus megismerését várták el a növendékektől Münchenben. Papp Gábor előbb Lenbachhoz került. A már idősebb nemzedékhez tartozó mestertől mindenekelőtt a naturalista hűségű festésmódot sajátította el. Lenbach hatása tanítványának portréfestő modorában sokkal később is fölfedezhető. A két fiatalabb tanártól, Ludwig Herterichtől és Franz von Stucktól az akadémista renden és módszerességen túl a szecessziós formaalakítás lényegéből kapott izelítőt.

Két év után, Hollósy köréhez csatlakozva, a rajongott mester müncheni szabadiskolájának lett a növendéke. Lyka Károly *Magyar művészet Münchenben* című könyvében "a kolozsvári Papp Gábort" 1895-től számítja a Hollósy-iskolához tartozó tanítványok közé. (68)

Elhatározásához nyilvánvalóan az adott ösztönzést, hogy Papp Gábor is, mint a többi müncheni magyar régóta otthonos volt Hollósy társaságában. A Café Lohengrinben naponta összegyűlt bohém baráti közösség éjszakákba nyúló vitákon cserélt véleményt a művészet jövőjéről, keresve az utat, a fölzárkózás lehetőségét, az akadémizmustól távolodó modern művészetéhez. Érdeklődésük a francia Bastien-Lepage képei hatására a *plein air festészet*, a későnaturalista ábrázolás felé fordult. Felfogásuk szerint a művésznek nem valami mások által kiötölt elméletre kell hallgatnia, hanem a Hollósy által annyira hangsúlyozott *érzésre*, a *művészi intuícióra*. Mesterük lázba hozta, lelkesíteti tudta tanítványait. Ezeket a sokszor fölemlegetett "szeánszokon" egyenrangú félnek tekintette bárhonnán jött, bármilyen nemzetiségű növendékét, csak az iskolában követelte meg mindenkitől a pontos, fegyelmezett munkát.

Papp Gábort Hollósy különösen szerette, s a tanításban segítőtjévé, kedvelt növendékévé fogadta. Kapcsolatuk attól függetlenül alakult így, hogy a faji jellegű, fiziognómiai hasonlóságon túl ellentétesebb egyéniségeket közösségükben aligha lehetett volna találni. Hollósy szenvedélyes megnyilatkozásokra kész, érzésektől fűtött, szuggesztív alkatú ember volt, aki a vezéri szerepet minden társaságban azonnal magához ragadta. Tanítványát ugyanakkor csendes, halk szavú embernek ismerték, aki irtózott minden közszerepléstől, külsődleges gesztusoktól. Még öltözékében, mindig elegáns voltában is különbözött mesterétől. Ügylehet, egyedül a társaság, a színház és zene szeretetében találhattak közös vonalmat. Hollósy művészi átéléssel csellózott, Papp Gábor kiválóan hegedült.

*

Két nyáron át követte mesterét növendéke *Münchenből Nagybányára*. Ott volt a táborverésnél 1896-ban, majd az 1897-es esztendőben is.⁴ Otthon, hazai földön,

³ Bár Jászai Géza tanulmánya (*München und die Kunst Ungars 1800 bis 1945. Mainz, 1970*) nem említi Papp Gábort az akadémia rendes növendékei között, a festő német mesterek tanítványának vallotta magát, s tanáraitól megelevenítő erővel írt. Szentiványi Gyula följegyzései szerint Papp először egyenesen Hollósyhoz ment Münchenbe, ahonnan az akadémia iratkozott. Két év után tért vissza a Hollósy-körhöz, akkor már a szabadiskola kitarító növendékeként, s Hollósynak egy időben segítségére volt a tanításban.

⁴ A Hollósy iskoláról Réti István könyvében (69) megjelent csonka névsorok nem említik ugyan a festőt az 1897. évben, de más forrásból biztosan kimutatható, hogy azon a nyáron is az iskola növendékeivel járt lenn Nagybányán.

méginkább közel került hozzá. Történeti tényként említhető, hogy elsőként Papp Gábor közölt lényegbevágó, hiteles adatokat Hollósy müncheni és nagybányai tartózkodásáról. Az ő közlései alapján méltatta a növendékeivel Nagybányára érkezett mester munkásságát honfitársuk, Szongott Kristóf az erdélyi örmények folyóiratában, az Armeniában. A Hollósy-kutatás figyelmét elkerülte ez a kis tanulmány, mely pedig eseményközelből (1896-ból!) adott hírt a nagybányai táborozásról, s annak történeti előzményeiről. Szó esik benne arról, hogy milyen sikerei voltak Hollósynak képei eladásával (műveinek egy része Amerikába vándorolt), s hogy a müncheni Kunstvereinben bemutatott egyik portréjának lelkes fogadtatása nyomán szólították föl barátai egy "privát akadémia" megnyitására. Jóllehet ezek az információk nem olyan súlyúak, mint a mester másik tanítványának, felvinczi Takács Zoltánnak sokat idézett följegyzései, de húsz évvel korábban, pályájának zenitjén adtak számot a kolóniát teremtő művész munkásságáról.

Mester és tanítvány között kölcsönös volt a vonzalom. Hollósy is megtartotta emlékezetében hűséges növendékét. Úgy jellemezte őt, mint akinek művészi érzékenysége a saját bátyjéhez, az egykor szintén festőnek készült Hollósy Józseféhoz volt hasonlítható. Keltezetlen levelében írta: "Egy Papp Gábor nevű örmény fiú tanítványom volt a nyáron. Ez a rendkívül tehetséges fiú a legerősebb typusa a keleti fajnak, akárcsak Józsi...Bizonyítványt adtam neki, az akadémia pecsétjével ellátva, olyat, amilyent még művésznövendék nem kapott. (48)

Utoljára 1902-ben járt Papp Gábor Nagybányán; már Hollósy távozása után. A szabadiskola megalakulásának ideje ez. Az első nyár, amikor Thorma János, Réti István, Ferenczy Károly és Grünwald Béla vállalta át a tanítást. A névsorok Papp Gábort az iskolán kívüliek csoportjában említik. Már nem tanulni jött a kolóniára; a táj varázsos szépsége, s talán a nosztalgia csábította oda. A művészetelep főntartóival, a festőiskola újjászervezőivel jó viszonyban volt. Thorma Jánost például ő kalauzolta Kolozsváron, amikor a történelmi témák iránt érdeklődő festő 1899 őszén meglátogatta a 48-as ereklyemúzeumot. (8) Ez idő tájt kapott megrendelést a nagybányaiaktól Törökfalvi Pap Zsigmond portréjának megfestésére. Ezzel az arcképpel köszöntötték föl tisztelői a város irodalmi művészeti életének kiemelkedő személyiségét, születésének 80. évfordulóján (1903).

A kolónia történeti irodalma az 1912-es jubiláris kiállítás kapcsán idézi föl még egyszer Papp Gábor ott tartózkodásának emlékét. Ezen a nagyszabású, visszatekintő jellegű tárlaton két olajképét (*Szellemidézők*, *Csónakázás*) mutatták be. Nincs rá bizonyíték azonban, hogy a festő személyesen is részt vett volna a kiállításon.

*

A pályakezdő művésznek *több útja nyílt az érvényesülésre*, a megkapaszkodásra. Végigpróbálta valamennyit. Nyugtalan szelleme üzte; ha elgondolásai másként alakultak, gyorsan változtatott a tervein. A labilis idegrendszerű, gyenge idegállapotú festő nem bírta sokáig a helyhezköttöttséget. Még kevésbé békült meg jó néhány festőtársának a polgári lét biztonságát kereső életformájával. Helyzete nem volt könnyű; olykor még szüleinél sem talált megértésre. Hollósynak egy megjegyzése (már idézett leveléből) sok

(Murádin Jenő: A nagybányai Hollósy-iskola névsorai - kéziratban) Később azonban már nem tartott velük, a túlságosan bohém társak közül valaki megsértette, s 1897 után elmaradt a kolóniáról.

mindent elárul." A fiú már azóta írt Kolozsvárról, hogy ott boldogtalan, szülei szemére vetik, hogy élnetetlen. Kér, írjak neki, boldogítsam." (48)

Szülővárosába azzal az elhatározással tért haza, hogy tanulmányai után, immár kész festőként, elhivatottsága mellett bizonyítson. Csakhogy ehhez időre, zavartalan munkára lett volna szüksége.

Méretre is impozáns, nagy kompozíciós mű megfestésébe kezdett. Lehet, hogy éppen Thorma János példája lebegett szeme előtt, akit egyetlen kép, az *Aradi vértanúk* tett híressé. De Papp Gábor nem történelmi tablóra gondolt. Társadalmi töltetű, epikus témát választott, miként Gyárfás Jenő, a *Tetemrehívás* szerzője.

Münchenből haza-hazalátogatva már korábban tapogatózott az otthoni lehetőségek felől. Támogatására szülővárosa a rendelkezésére bocsátotta a sétateri korcsolyapavilon egyik emeleti termét, ahol tágas tér nyílt a tervezett nagy mű megfestésére. 1899. januárjában már javában dolgozott a képen. Tavasszal pedig – mivel élni is kellett – magán festőiskolát nyitott ugyanott.

A műterem ideális lehetőséget biztosított a munkára. Az emeleti részről gyönyörű rálátás nyílt a város sétaterének mesterséges tavára és szigetére, a park hatalmas fáira, a platánokra, az öreg kanadai nyárfákra. Modellje, Marosi Róza, egykori hírlapárus, sok évvel később egyszerű szavakkal így idézte meg a műterem hangulatát: "Bizony régen írtunk 1899. januárt. Akkor a művész 28 éves volt, én 17. A kolozsvári korcsolyapavilon emeleti jobb sarkában volt a műterem, itt készült a nagy műnek szánt kép, vidám ének, füttyszó és varjúkárogás mellett". (67)

Ez a fiatal lány állt modellt a drámai történet, az *Exhumálás* című festmény központi alakjához.

Hallomásból ismert, valóságos esetet dolgozott föl a festő. Valahol Szatmár vármegyében történt. Egy falusi lányt eltiltottak a kedvesétől. Bánatában a lány "világgá ment", a nagyvárosban elzüllött. Nagybetegen tért haza a szüleihez, meghalt, és titokban eltemették. Mikor a hatóságok tudomására jutott a dolog, fölbontották a sírt, orvosi vizsgálatnak vetették alá a holttestet.

A festő a megkívánt kompozíció szerint rendezte át az exhumálás elképzelt jelenetét. Hordágyon fekszik a halott, föléje hajol az orvos, aki boncköpenyében éppen munkához látzik fogni. Oldalt a vizsgálóbíró, a falu jegyzője és két csendőr képviselik a hatóságot. Középpontban, exponált helyen áll a parasztleány, kinek döbönt arcán a jelenet egész tragikuma tükröződik. Végül a keretet a kíváncsi nép bővíti ki, kit a csendőrök a nyitott sírtól távol tartani igyekeznek. A festményt a temető bányadt délutáni fénye foglalja finom tónusegységbe.

Több mint egy esztendőig, az 1900-as év tavaszáig dolgozott Papp Gábor a hatalmas, tizennégy négyzetméteres (!) vásznon. Igaz, közben más témákat is elővett, portrémegrendeléseknek is eleget kellett tennie, de ezt a művét olyan lelkesedéssel és elmélyültséggel festette, mint ahogyan céhes időkben dolgoztak a mesterművön. Megfestéséhez fölhasználta tanulmányai során szerzett alapos kompozíció szerkesztési tapasztalatát, tájékozottságát a hasonló fogantatású művek megalkotásában. Mint Lyka Károly írja: "A kor naturalizmusának stílusában" borongósan, plein airbe állítva jelenítette meg a történetet. (61) Bár méretre nem ennyire nagy, de számos, hasonló fogantatású mű került ki a magyar festők ecsetje alól. Elég ha csak a pályatársak közül Thorma János *Szenvedők*, Réti István *Honvédtemetés* vagy Pataki László *Krumpliszüret* című festményeit említem. Papp vállalkozása a téma fokozott drámaiságában tér el

inkább tőlük, semmint a képalkotás stílusában. Leginkább Gyárfás *Tetemrehívásával* rokonítható.

A kor mértékadó kritikusai közül Lyka Károly látta a képet. A Bastien-Lepage remiszenciák mellett, melyekre rámutatott, nem volt idegen festőjétől Puvis de Chavannes művészete sem. A magyar plein air művészetnek ez a korai alkotása azután eltűnt művészi életünk látóköréből. A dán fővárosban, Koppenhágában került magán tulajdonba.

Papp Gábor a képet Münchenben készült kiállítani, de előbb Kolozsváron mutatta be. Rendhagyó módon – műtermi tárlat formájában – szervezte meg a festmény megtekintését. Erre nyilvánvalóan a mű rendkívüli méretei, körülményes szállítása miatt is rákényszerült. A kiállítás az 1900-as év tavaszán számottevő eseménye lett a kolozsvári művészeti életnek. Papp más képeket is társított hozzá. Bemutatott egy női portrét, két tanulmányt pasztellben, a *Csavargó* című festményt, s "egy művészi afichet", azaz plakátot. (13) Ez utóbbi azért érdekes, mert egyike *legkorábbi művészi plakátjainknak*, megelőzi Ferenczy Károly sokszor emlegetett 1903-as alkotását. Talán a város előzékenységét honorálva, a művész lehetővé tette, hogy műtermében az érdeklődők máskor is megtekintsék az *Exhumálást*, a festőt ugyanakkor fölkérték, hogy a helyi művészeti élet élénkítésére kiállítások szervezésében működjenek közre.

Az év őszéig Papp Gábor még több alkotását fejezte be a sétatéri műteremben. Itt készült 1900-ban a *Kavicsbányamunkások* című kompozíciós műve, melyet a müncheni Kunstvereinban állított ki.⁵

Itt tartózkodása idején készült a *Mosóasszonyok* című festménye és valószínűleg a *Vásárosok* című, nagybányai élményeket feldolgozó képe is. Végül a portrék. A Kolozsváron töltött másfél esztendő alapozta meg Papp Gábor arcképfestői hírnevét. A Teleki család tagjainak szép portréit készítette el. Ezek sikere hozta divatba őt a megrendelők körében.

*

Kolozsváron az arckép megrendelések és festőiskolai kurzusa biztosították számára a megélhetést.

Magán festőiskoláját – a korai erdélyi alapítások egyikét – 1899 májusában nyitotta meg. Műtermében főleg délután fogadta a növendékeket, s ott elég hely nyílt arra, hogy modellt állítsanak be, a korrekciókat elvégezhessek. Mivel erőssége a portréfestés volt, nyilvánvalóan ennek titkaiba igyekezett tanítványait bevezetni. Eredményesen használta föl mindazt, amit az akadémián és Hollósy környezetében tanult. A kolozsváriak érthető sajnálkozással vették tudomásul, hogy a festőiskola csak rövid ideig, mindössze másfél évig működhetett. Papp ugyanis az 1900-as év őszén hosszabb időre távozott Kolozsvárról.

Elhatározásának több oka is volt. Munkáit szerette volna szélesebb körben ismertté tenni, kiállításokon népszerűsíteni. Nem látott ugyanakkor biztató lehetőséget az akkoriban alakult Erdélyrészi Szépművészeti Társaságban. Bár a szervezés munkájába őt is bevonták, az aktív részvételtől elhatárolta magát. "Ami engem illet – nyilatkozta a sajtónak, én csak átutazó vendég vagyok itten, mint többi kollégáimnak legnagyobb része, s magam sem tudom, holnap, holnapután vagy esetleg egy hónap múlva veszek búcsút jóidőre Kolozsvártól." (11)

⁵ Ugyanakkor az *Exhumálás* müncheni bemutatásáról, s dániai eladásáról nincsenek közelebbi adatok.

Kedélyét nyomasztották a családjukban történtek. Szülei szegénysorba jutottak. Mint dr. Gyalui Farkas föltárta: "A becsületes, jószívű kereskedő jótállást vállalt egy-két kereskedő társáért, és egy bekövetkezett krach alkalmával az ő üzlete megrendült. Házát is el kellett adnia." (58) Mikor történt a dolog, nem derül ki. Sokatmondó tény viszont, hogy hazatérte után Papp Gábor nem a szüleinél lakott; a Széchenyi tér 15. szám alatti ház első emeletén bérelt magának lakást.

Míg Kolozsváron tartózkodott, igyekeztek bevonni őt az erdélyi képzőművészeti élet föllendítését célzó munkába. Ferenczy József egyetemi tanár, az Erdélyrészi Szépművészeti Társaság alelnöke bízta a részvételre a képzett, s már ismert nevű festőt. Az 1900-as év tavaszán be is választották a társaság igazgatósági tagjai közé. Papp azonban mindvégig szkeptikus maradt a szervezet jövőjét illetően. Kétségei voltak afelől, hogy a kevés érdemleges művészt számláló Kolozsváron sikerül-e folyamatos képzőművészeti életet teremteni.

A szervezet sokat halogatott bemutatkozó kiállítására 1902 októberében, Fadrusz János Mátyás szobrának fölavatásakor került sor. Ezen Papp Gábor, távolléte miatt nem vett részt.⁶ Csak a második közös tárlatukon jelentkezett, s aratott sikert beküldött képeivel. Az 1903. augusztus 30-tól egy hónapig nyitva tartó nagy csoportkiállításon mintegy 300 festményt mutattak be az erdélyi és magyarországi művészek. Az átalakított sétatéri csarnokban az erdélyi részeket Kőváry Endre, Melka Vince, Veress Zoltán, Gyárfás Jenő, Ács Ferenc, Stein János, Peielle Róbert, Gruzda János, Szeszák Ferenc, Papp Gábor képviselték, míg a Budapestről érkezett csoportot Telepy Károly, Ébner Lajos, Ferenczy Károly, Grünwald Béla, Edvi Illés Aladár, Róna József és sokan mások. Papp Gábornak több portréját említik a kritikái beszámolók, továbbá *Tanulmányfej* és *Szendergő* című alkotását. Utóbbi képét alkotója különösen sokra tartotta. Ezt a festményt küldte be a budapesti Műcsarnok 1902–1903-as tárlatára.

*

A *vándorló, utazó*, helyét nem találó festő típusa rajzolódik elénk Papp Gábor pályaképében. Még tanulmányait sem tekintette egyszer s mindenkorra befejezettnek. Gyakori helyváltoztatásait lehetetlen pontos időrendbe állítani. Önéletrajzi közléseire támaszkodhatunk inkább, de azokban a dátumok, események sorrendje kibogozhatatlanul összekeverődik. Mégis ez a forrás (nagyváradi barátjának, Huzella Ödönnek tollba mondott szövege) a tényeiben hiteles információ.

"Abban az időben (az Exhumálás megfestésekor), majd későbbi kolozsvári tartózkodásaim alatt festettem meg Teleki Károly gróf, Mikes Kelemen gróf, Inczedy báró, lovag Montbach Sándor, Bánffy Albert báró, Barcsay Domokos, a »fejedelem«, Kornis Károly gróf, Károlyi László gróf és több más erdélyi mágnás arcképeit. Így anyagilag kissé megerősödve, első dolgom volt Párizsba utazni, ahol a Julian Akadémiát látogattam és Benjamin Constant, Bocht, Schommer voltak mestereim. Párizsban két évig folytattam tanulmányaimat, aztán állami ösztöndíjjal Rómába mentem, ahol másfél évig dolgoztam." (59)

⁶ Alkalmi kolozsvári rendezvényeken jelzik a festő jelenlétét. Így a New York szálló termeiben 1900 februárjában tartott művészbálon, majd az 1901. év elején szervezett hasonló rendezvényen. Mindkettő bevétele az Erdélyrészi Szépművészeti Társaság pénzalapját gyarapította. A festő bizonyosan Kolozsváron tartózkodott 1900 november elején és 1901 utolsó napjaiban, az említett időpontokban ugyanis részt vett a társaság ülésein.

Párizst újabb nagy lehetőségnek érezte. A francia főváros a müncheni iskolázottságú festők számára is a zarándoklások Mekkája volt. Ismeretes, milyen lelkesedéssel fogadták Hollósy körében az onnan érkező híreket. Még a másodkézből szerzett információk is fontosak voltak. Lázba hozták őket a Courbet vagy Bastien-Lepage festészetéből éppen csak ízelítőt adó müncheni kiállítások képei.

Párizsban Papp Gábor immár Manet művészetét is megcsodálta. A már említett tanárok mellett Carolus Durant is mentorának mondta a Julianról.

Ha Párizs a továbbtanulást, *római ösztöndíja* mindenekelőtt a munkát, a bizonyítást jelentette számára. Jóllehet egy sajtótudósítás arról értesít, hogy az 1900-as év októberében Rómában járt (16) a későbbi megerősített adatok 1903-1905. közé teszik itáliai tartózkodásának idejét. Állami ösztöndíjának köszönhetően anyagilag függetlenül dolgozhatott. A Fraknoi palotában, a római Művészházban rendezkedett be, s az ösztöndíj feltétele szerint történelmi kompozíció megfestésébe kezdett. Históriai témák már Münchenben érdekelték, most úgy látszik, maga vállalta a kötött feladatot.

Nem derül ki, mi volt a témája és mi lett a sorsa a Rómában festett történelmi képnek. Visszaemlékezéseiben a művész nem tett említést róla. Azt viszont elmondta, hogy olasz múzeumokban több sikerült másolatot készített, s megbízásokat kapott olasz mágnás családoktól. Ilyenformán nem egy évig (míg az ösztöndíj ideje tartott), hanem másfél esztendeig maradt Olaszországban. "Ekkor bebarangoltam egész Itáliát – mondotta –, s legtovább Firenzében dolgoztam." (59) Ott tartózkodása idején gyakran megfordult a Vatikánban, arcképeket festett magas egyházi személyiségekről. Jelentős rendelése volt a Széchenyi Miklós gróf, pápai nagykövetet és családját ábrázoló kép elkészítése.

Hazatérve Erdélyben tett termékeny festőutakat. Kolozsvár környékét és a Nyugati-Szigethegység tájait barangolta be. *Runki tájkép* (1905) és *Mosóasszonyok* (Runk, 1905) e hegyvidéki festőút tárgyi bizonyítékai.

Azután újabb állami ösztöndíj segítette külföldi festőútjaiban. 1906-1907-ben ismét Münchenben dolgozott, s hosszabb nyugat-európai tanulmányutat tett. Drezdát, Berlint, Firenzét, Londont említi e festőút fontosabb megállóival közül. Festményei készültek a német és osztrák tavak környékén és a Keleti-tenger partján.

Ösztöndíja mellett a portrémegrendelések után kapott összegek segítették a hosszú és költséges tanulmányúton. Módos képrendelőivel Papp Gábor meg tudta fizettetni a mives gonddal készített arcképeket. Anyagi helyzetére mindig is az volt a jellemző, hogy teljesen kiszámíthatatlanul folytak be jövedelmei. Gyakran kapott nagy összegeket, máskor alig-alig jutott pénzhez, hitelezők szorongatták.

Önarcképei és kortársak szűkszavú jellemzése állítja elénk a helyét kereső, magányos, pályáját tragikusan végző festőt.

Két önarcképét a szegedi Móra Ferenc Múzeum őrzi. Papp Gábor élete második felében Szegeden élt, ott tartott főn állandó műtermet. A képek az ötvenév körüli festőt mutatják be. Egyikük aláírt, jelzett, 1921-ben készült. Fehér köpenyben, kezében palettával, munka közben ábrázolja önmagát. Nagyjából azonos korú (talán valamivel idősebb) lehet a másik képen. Itt azonban nem a műtermében dolgozó festő, hanem a magányos ember lélektani beállítottságú portréja néz szembe velünk. Eszköztelenül, csak az arca irányítja a figyelmet. Fekete haja, dús bajusza, hangsúlyos szemöldöke a faji jellegzetességek hordozói. Tekintete erős vonzású, magához kapcsolja a nézőt. Valami baljós nyugtalanság lengi körül, talán betegségének előérzete.

Nagyvárad barátja, a kritikus és művészeti író, Huzella Ödön⁷ jellemezte a festőt egy-két mondatos, találó megjegyzéssel. Bár nagy volt a korkülönbség közöttük, egymással mégis szót értettek, s írásaival Huzella igen jó szolgálatot tett a művész emlékének megőrzéséért. Különös, furcsa embernek mutatta be, aki végtelen jó barát tudott lenni, de rossz pillanataiban pokrócgoromba ember is. (66) Műtermében "eszményi rendetlenség" uralkodott, míg ő a festőköpeny alatt is keménygallérú inget és nyakkendőt viselt, s általában feltűnő eleganciával öltözködött. Társaságát nem annyira a művésztársak, hanem a színház és zene rajongói között kereste. Szenvedélyes "színházbolond" volt, írja Huzella, mindig valami szöke színészre szerelmes. (66) Társtalan maradt azonban, családot nem alapított. Élete utolsó szakaszában kötött rövid életű házassága lelki összeomlást eredményező, gyors szakítással végződött.

*

Kiállítási jegyzetekből, apró hírek mozaikjából áll össze a kép, merre járt, min dolgozott Papp Gábor a *világháború végéig*, a nagy történelmi sorsfordulót hozó változásokig.

Szülővárosába újra meg újra visszatért. A portré rendelések olyan jövedelmező munkát biztosítottak számára, hogy ezt a lehetőséget nem hagyhatta figyelmen kívül. Képmásai tetszettek a megrendelőknek, az *erdélyi mágnások házfestőjeként* tartották számon még jóval később is. (66)

Egy időre újra kibérelte sétatéri műtermét. Itt kereste föl 1905 nyarán Kiss Menyhért, a kolozsvári Ellenzék tudósítója. Beszámolójában termékeny arcképfestői munkásságát emelte ki. (29)

Kapott közületi megrendeléseket is.

Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, az EMKE őt bízta meg Bartha Miklós portréjának elkészítésével. Az 1848-as eszmékhez töretlenül ragaszkodó politikus és lapszerkesztő Bartha Miklós, az EMKE létrejöttének egyik kezdeményezője, az egyesület alelnöke volt. Halála után (1905. október 19.) kapott megbízást Papp Gábor arra, hogy az alapítóknak kijáró tisztelet jegyében nagyméretű portréját megfesse. Papp fénykép után dolgozott, s az 1906 tavaszára elkészült képet az EMKE közgyűlésén (június 5-én) a kolozsvári városházán leplezték le.⁸

Kolozsvár nagynevű polgármesterei közül Szvacsina Géza portréját rendelték meg Papp Gábortól.

Nem csak portrékat, de tájképeket is festett közületi rendelésre. Kolozsvári városrészeket, urbánus tájakat megőrkítő festményeiről tudunk. Ezeket a városvezetés fölkerésére készítette, a városháza termeinek díszítésére. Föjlajánlotta végül, hogy befejezi a Roskovics-féle *Unió-képet*.

Ez utóbbi lehetőség – egy nagyméretű történelmi tábló értékesítésének terve – 1916 tavaszán merült föl. Az előzményekhez tartozik, hogy Kolozsvár városa az 1896-os ezredévi kiállításra készülve Roskovics Ignáctól húszezer forintért rendelte meg az 1848-as diéta történelmi határozatát, az Erdély és Magyarország egységét kimondó uniót megőrkítő képet. A festő látása azonban megromlott, s a kép soha sem készült el. Roskovics Ignác halálát követően (1915. november 29-én) hunyt el Budapesten)

⁷ A Papp Gábornál közel húsz évvel fiatalabb Huzella Ödön (Nagyvárad, 1891 – Budapest, 1961) újságíróként, lapszerkesztőként dolgozott. Írt kritikákat, esszéket és verseket is, foglalkozott a képzőművészet korabeli és történelmi kérdéseivel.

⁸ A festő 190 koronát kapott a Bartha Miklós-portré elkészítéséért. A festmény holléte ismeretlen.

tárgyalások kezdődtek a festmény átvételéről, melyen voltaképp csak Wesselényi Miklós alakját dolgozta ki a művész. A város a kép hazahozatala mellett döntött, s azt befejezve az EME múzeumában kivánták elhelyezni. Papp Gábor vállalkozását a világháború eseményei hiúsították meg. A festő 1916 nyarán, a román támadás idején puskatűzben menekült el Szovátáról.

Néhány kiállítás is jelzi Papp Gábor kolozsvári tartózkodását. Még 1906-ban adott hírt a sajtó az Urania műkereskedés kolozsvári képvásáráról, melyen az ő munkáiból is bemutatottak. A budapesti képügynökség aukcióján festményei Telepy Károly, Bihari Sándor, Thorma János, Mednyánszky László, Fényes Adolf alkotásai között kaptak helyet. Papp Gábor négy festményét említik a képvásáron, köztük kolozsvári tájképeket is. (31) Tíz évvel később, már a háborús időkben, egyéni kiállításra vállalkozott. Egy alkalmasnak bizonyult üzlethelyiségben (Haas Fülöp és fiai kolozsvári kereskedésében) 1916 tavaszán állította ki festményeit. Portrékat és tájképeket mutatott be. (43) Részt vett a helyi művészközösség egyik kiállításán. Az 1918-as esztendő elején Ács Ferenc, Füredi Richard, Gyenes Lajos és mások társaságában állították ki a minden bizonnyal jótékonyaságú célzatú tárlaton. Portréi közül gróf Béli Ákosról festett arcképét, valamint *Reitter Aladár és kislánya* című kettős képmását méltatta a kritika. Egészen friss munkái közül említették egy pasztellképét. (45) Ez időben küldött be festményeiből a Képzőművészeti Társulat tavaszi tárlatára (1918)

Mint a fentiekből kitűnik, a festő a háborús idők egy részét Erdélyben töltötte. A frontok összeomlása idején ment vissza Szegedre.

*

Papp Gábor szegedi megtelepedéséről egymásnak ellentmondó közlésekre talál a kutató.

Semmiképp sem a repatriálók áradatával távozott Erdélyből. Gyalui Farkas megjegyzésével szemben (mely szerint a világháború után telepedett volna át), Huzella Ödön határozottan állítja, hogy erre jóval korábban sor került. A festő – írja – "már 1911-ben Szegeden élt, ott volt műterme a Kass vendéglő tőzsomszédságában." (59) E tekintetben sokatmondóak a Szeged képzőművészetével foglalkozó újabb kutatások. A korai megtelepedés tényét (ha a festő vándorélete nem is ért ezzel véget) megerősíti az a körülmény, hogy a szegedi sajtó a világháború előtt nyomatékosan a város képzőművészei sorában említi Papp Gábort. A Szegedi Képzőművészeti Egyesület tagjai között, mint Szelesi Zoltán tanulmányában olvasható (73), 1910–1911 között ott találjuk Nyilasy Sándort, Papp Gábort, Dinnyés Ferencet, Kukovetz Nanát, Heller Ödönt, Vigh Ferencet, Károlyi Lajost és másokat, akik a művészek közéleti jogaiért is szót emeltek.

Az Éber–Gombosi lexikon adatközlése 1909-re teszi Papp Gábor szegedi letelepedését. Dr. Apró Ferenc ugyanakkor (e tanulmány lektori véleményezésében) arra hívja föl a figyelmet, hogy a festő már 1908 májusában kiállított a szegediek közös tárlatán. Igen valószínűnek tartja, hogy festményeit (három arckép) már Szegeden festette, s nem máshonnan küldte be a kiállításra. Perdöntő, s e feltételezést megerősítő adatokra végül is Szentiványi Gyulának a szegedi sajtóban fölbukkant írásában találtam. Az akkoriban Szegeden újságíróként dolgozó Szentiványi (a magyar művészettörténeti dokumentáció halhatatlan érdemű munkása) közvetlen forrásból, a festőt kifaggatva deríti föl a kérdést. "1908-ban – írja – családja után (szülei, nővére?) Szegedre jött, s azóta állandóan itt lakik." (35) Megjegyzi azt is, hogy két évig betegeskedett, s csak 1911 elejétől kezdett ismét dolgozni.

Az 1911-es esztendő máskülönben is fontos volt a festő szegedi életében. Nagyobb kollektívával, voltaképp bemutatkozó kiállítással jelentkezett a Tisza-parti városban. A szegedi művészek téli tárlatán Szentiványi Gyula Pappnak a *Csónakázás* című plein air-jét emeli ki, e "halványkék, párás, napsütéses képet", s a valószínűleg ezzel rokon *Napsütéses délutánt*, továbbá pasztallben készült portréit, köztük önarcképét. (35)

Amikor Szegeden volt, rendelései nem szólították másfele, mindig bekapcsolódott a helyi művészcsoporthoz kezdeményezéseibe. 1913 decemberében például öt szegedi művész együttes jelentkezésére került sor. A Szeged-Csongrádi Takarékpénztár épületében Heller Ödön, Papp Gábor, Nyilasy Sándor, Pick Lajos és Vighné Chevalier Antónia mutatkozott be. Papp arcképeket (*Teleki grófnő portréja*), kompozíciós témákat és ezúttal csendéleteket is (*Krizantémok*) hozott a közös tárlatra.

Bár a festő nem tűnt politikus alkatnak (legfennebb annyiban, hogy társadalmi kérdésekre fölfigyelt, s a művészetben a nyitottság elvét vallotta), az őszirózsás forradalom és a Tanácsköztársaság idején tevékeny szervezői szerepet vállalt. A történelem viharos változásait élte – aktívan –, mint pályatársai közül oly sokan. Szegeden a Szellemi Munkások Szakszervezetében alkottak külön csoportot a társadalmi progresszió hívei, majd 1919 április végén önálló művészeti szakszervezetet hoztak létre. Ennek elnöke Papp Gábor lett, alelnöke a nála egy nemzedékkel fiatalabb Joachim Ferenc. Munkájuk kézzelfogható eredménye az a kiállítás volt, melyet 1919. május 29-én nyitottak meg a mai Móra Ferenc Múzeum épületében. Bemutatójukhoz Juhász Gyula írt katalógus-előszót, s tárlatvezetések tartottak munkás-látogatóknak is. (73)

Allásfoglalásai nem voltak annyira hangzatosak, mint többeké a szegedi művész-közösségből. Bizonyos azonban, hogy ezek az események nyomot hagytak gondolat- és érzelmvilágában, befolyásolták későbbi munkásságát is.

Műterme a Tisza-parthoz közel, a Kass-szálló szomszédságában, majd a Széchenyi téren a szegedi szellemi élet vonzásponjtja volt. "Szegeden – írta Huzella Ödön – Juhász Gyulán kívül főképpen a színészek között voltak barátai." (59) Még a világháború előtt Ferenczy Friggyessel, a szegedi színház főrendezőjével tartott fenn barátságot. Műtermének gyakori látogatói között volt Szentiványi Gyula, aki később sem veszítette őt szem elől, levelezésüknek is nyoma van.

*

A huszas évek derekáig Papp Gábor még benne volt a szegedi művészeti élet sodrában. Ha nagy terveire – kompozíciós témáira – kevés energiája futotta, megrendelése nem maradtak el. Számos arckép került ki műterméből, a szegedi szellemi élet jeleseinek portrégalériáját festette meg. A képzőművészetben is jártas Juhász Gyula több alkalommal a legnagyobb elismeréssel írt munkájáról. Portréfestészetét értékelve "a szegedi Lenbach"-nak nevezte Papp Gábort. (42) Egy-egy jelentősebb portrét, az akkori idők szokása szerint, valamelyik városközponti forgalmas üzlet kirakatában állították ki. Így mutatták be a Kárász utcai Domán-üzletben 1916 tavaszán a festőnek dr. Balassa Ármin lapszerkesztőt és kiadótulajdonost ábrázoló arcképét. ennek kapcsán emlegette Juhász Gyula a müncheni portréfestészet klasszikusát, Lenbachot, a Papp Gábort méltató írásában.

Ugyancsak Juhász Gyula kritikáiból és műtermi riportjaiból értesülünk a leghívebben arról, mit dolgozott, kiket festett Papp a szegedi években. A békeidők utolsó napjaiban tett látogatásáról a költő így számolt be. A Zsótér-ház második emeletén levő műteremben a festő termékenységét bizonyító portrék sokasága látható. Tonelli

Sándornéről készült arcképét az elmúlt évben mutatta be. Az új képek mindenekelőtt színésznők portréi. Gyöngyösy Teréz, Várnai Janka, Pálma Tusi arcképei. E sorozatba tartozik a Móra Ferenc Múzeum képtárában levő festmény is: *A komika* című portré Miklóssy Margitot ábrázolja. Juhász Gyula sógorát, Király-König Péter zenészerzőt is megörökítette a festő. Elképzelhető végül egy Juhász Gyula—portré fölbukkanása is, hiszen alig hihető, hogy Papp Gábor ne festette volna meg az annyira karakteres arcú költőt, a szegedi éveken barátját és méltatóját.

A költő írásaiból átsüt ragaszkodása a hangulataiban gyorsan változó festőhöz, a hozzá hasonlóan betegségével küszködő emberhez. Gyakori vendég volt a műtermében, s mint írja, a művész "erdélyi magyar vendégszerető gyöngédséggel" fogadta. (41) Így került közel képeihez, hangolódott rá egy-egy alkotására is, melyről hozzáértő kritikát írt. Egy műteremben látott képet, a festőnek édesanyjáról készített portróját elemezte ilyenformán. "Az anya: ez a szent, örök téma (...) a Papp Gábor képén csupa nagy és nemes egyszerűség, sötét és sötét színek finoman letompított borús harmóniája. Ez a kép erősen megragadott karakterrajz, és gyöngéden zengő líra egyben." (41)

Festményeiből változatos gyűjteményt láthatott a szegedi közönség 1925 februárjában. A festő a Kass-szálló halljában mutatott be portréiból és tájképeiből. Utóbbiak között erdélyi és németországi tájakat emlegetnek a szegedi sajtóban megjelent méltatások. (50, 51)

Papp Gáborról a húszas évek elején *doorni utazásával* kapcsolatban foglalkozott sokat a sajtó. Meghívást kapott Hollandiába, II. Vilmos császár portréjának megfestésére.

Magasabb társadalmi körökben szerzett portréfestői sikereinek és klasszikus müncheni iskolázottságának tudható be a kitüntető megbízás. A "doorni remete", a száműzetésben élt császár környezetéből származó meghívás tényét már 1921-ben közli barátjával, Huzella Ödönnel.⁹ Egy Doornból küldött levél (Huzellának címezve) azt bizonyítja, hogy Papp csak jóval később, 1924-ben utazott el Hollandiába. (49) A munkával elkészült, s a képet (vagy annak változatát) a Múcsarnok 1927-1928-as kiállításán mutatta be. Hazatérte után már szorongató anyagi helyzete adta az ötletet műtermi kiállításához. Az 1926. év telén Széchenyi téri műtermében mintegy száz festményét tekinthették meg a látogatók.¹⁰

Ez idő tájt került sor utolsó jelentkezésére is: Szegeden, 1928. nyarán.

A Tisza-parti városban újraalakult az *Alföldi Művészek Egyesülete*. Nagy tervekkel indultak, de mint korábban, 1913-1914-ben csak rövid időre sikerült összefogniuk az alföldi tájak alkotóit. A Juhász Gyula és Nyilasy Sándor irányította egyesület 1928 nyarán a Kass-szálló termeiben szervezte meg bemutatótárlatát. Ezen Papp Gábor festményei is helyet kaptak. (73)

*

A festő akkor már *egyre betegebb*. Sorsa elháríthatatlanul ragadta a tragédia felé. Súlyos depressziója a gyógyíthatatlan elmebajba torkollott.

Szegeden mind gyakrabban küzdött anyagi gondokkal. Hitelezőkkel hadakozott, pereskedett. Már 1918 nyaráról ismeretes egy pöre, melyet az egyik szegedi kereskedő

⁹ Nagyváradon átutazva találkozott Huzella Ödönnel.

¹⁰ A festő utolsó műterme és lakása a Széchenyi tér 9., I. em. 7. sz. alatt, a Zsótér-házban volt.

ellen indított. Kártérítést követelt (húszezer koronát), mivel a kereskedő nagy értékű rendelésre vonatkozó ajánlatát visszavonta.¹¹

"Szegedi barátai megdöbbenve állapították meg – írta Huzella Ödön –, hogy egyre szótlanabb, sőt a búskomorság jelei mutatkoznak rajta. De senki sem tudta, hogy milyen beteg: a betegsége hűdéses elmezavar volt, vagyis: paralisiss progressiva. Ez a baj a húszas évek vége felé kezdett feltűnőbben jelentkezni nála. Viselkedésén és megjelenésén is mutatkozott. Feltűnően elhanyagolta magát, holott régebben angol eleganciával öltözött, s nyár derekán, napsütéses időben hatalmas festőparaplija alatt sétált a főutcákon, természetesen nagy feltűnést keltve." (66)

A szerzett elmebetegségek között ma már nagyon ritka, eltűnőben levő kór pusztította szervezetét. Orvosi leírások szerint a paralisiss progressiva szifilitikus eredetű, melynek tünetei a fertőzés után 7-15 évre jelentkeznek.

Az agyorvadás okozta szellemi hanyatlás a festő fokozódó munkaképtelenségében is megnyilvánult. Föllángolásai voltak már csupán, nagyobb feladatot képtelen volt megoldani. A megrendelők elmaradoztak. Utolsó időkben kis méretű képeit tíz-húsz pengőért adta el kávéházakban.

Tragikus végzete meggondolatlan házassága nyomán teljesedett be.

Ismerősei nagy meglepetésére ötvanhatéves korában elhatározta magát a nőülésre. 1928. november 19-én értesítette levélben barátját, Hirschfeld Sándor kolozsvári kereskedőt szándékáról, és kérte keresztlevelét. Házasságkötésére decemberben került sor Szegeden. Választottja a harminckétéves, igen csinos Dull Margit, battonyai születésű lány volt, akkoriban hódmezővásárhelyi polgári iskolai tanárnő.

Hogyan került össze a két egymáshoz nem illő ember?, – csak találgatni lehet.

Titok senki előtt sem maradhatott a festő nyomorúságos helyzete. Pár héttel házasságkötése előtt, mint a szegedi lapok megírták, műtermének minden képét elárverezték. Fűszeresnek, vendéglősnek, szabónak, tartozott, s az apró adósságok fejében foglalták le festményeit. (56)

Igaz, Papp azt hangoztatta, hogy tavasszal 60 ezer pengőt kell kapnia, s azzal rendeződik anyagi helyzete. Depresszióból lelkesültségbe átsapó tervezgetéssel nászútra Párizsba készült (57). Felesége azonban kevéssel a házasságkötés után visszaköltözött Hódmezővásárhelyre, s megindította a válópört.

Drámai hatású színpadi képbe illik a végkifejlet. A festő utoljára a *Kártyaparti* című nagy kompozícióján dolgozott. Rögeszmésen élete fő művének szánta. Extázisosan dolgozott rajta, majd hetekig feléje sem nézett. Egyszer, barátai megdöbbenésére, azt mondta, hogy megoldotta a legnehezebb problémát: beragasztott a képbe egy káró ászt. Azután extázisából magához térve eldobta a palettát, így szólt a jelenlévőkhez: "Lássátok...! Mi lett Papp Gáborból! Vigyetek a kórházba!" (66)

Szülővárosába 1929 januárjában érkezett a hír arról, hogy Papp Gábort elmeegógyintézetbe kellett vinni. "Ezt a nagy tehetséget, ezt a finom lelkű, jó embert" – kesergett a festő sorsán Gyalui Farkas. (58)

Szegeden a Pulcz utcai elme-kórházban 1931. február 9-én hunyt el Papp Gábor. Hozzátartozók nélkül, mint a város halottját temették el.

*

¹¹ A bíróság indokoltnak találta a festő kártérítési igényét, és 12 ezer koronát ítélt meg neki.

A századforduló eszmekörében élt és alkotott a tragikus sorsú festő. Bár pályája átvezet a két világháború közti korszakra, az új utak, irányzatok művészeti alapállását döntően nem másították meg. Élesen elkülönülő stíluskorszakai különben sem voltak. A folyamatos fejlődés, az evolúció jellemezte inkább képalkotását. Nem tudott, úgylehet nem is akart kiszakadni abból a szellemi körből, amely festővé válását alapvetően meghatározta.

Ha tanulmányait, hosszas külhoni tartózkodását nem számítjuk, *életének színtere Kolozsvár és Szeged*. Budapesttől távol, a sokkal szerényebb lehetőségeket kínáló "vidéken" próbált tehát megkapaszkodni. Nem volt újíto, kissé távolról szemlélte a változásokat, de a magáénak tudott eredményekből az utolsó időkig, betegsége jelentkezéséig semmit sem engedett.

Pályája kezdetén, a budapesti főiskolán Székely Bertalan irányította fejlődését. Mesterétől a dolgok aprólékos megfigyelését és valóság-hű ábrázolását sajátította el. Münchenben az akadémizmus szellemében tanult, majd Hollósy körében a természetelvű festészet nagyszerű lehetőségeire érzett rá. "A plein air első magyarországi sikereiben ott ragyogott a Papp Gábor neve is" – jegyzi meg találóan Szentiványi Gyula. (35) Ha pedig sorsa nem alakul olyan mostohán, ez a megállapítás nem a kutatómunka földérintő tényeiből igazolná önmagát. Még abban sem volt szerencséje, hogy élete nagy művét egy-kettőre megvásárolták tőle. Az *Exhumálás*, melyben korai eszményeit megvalósította, nem állt ott képtárterekben, hogy alkotója pályakezdesének eszményeiről valljon.

Tájképfestészete a *plein air naturalizmustól az impresszionizmus felé* haladt, mint ez a nagybányai művészek többségére is jellemző. A müncheni szellemű narratív témákat olyan kompozíciós művek váltják föl, melyeken képi metafórát alkotva sorskérdésekre keresett választ. Párizsban lehetősége nyílt arra, hogy az egyetemes művészet friss eredményeivel megismerkedjék. Hasznosítható lehetőségeket tapogatózott ki, de nagyon óvatosan, visszafogottan. Az akkor már régen halott Edouard Manet festészetét csodálta meg, s tekintette példának művészetében azt, ahogyan a nagy francia mester az impresszionista festésmód és a kompozíciós témák szilárd rajzi szerkezete között valósította meg elképzeléseit.

Papp Gábert elsősorban portréfestőként tartjuk számon. Kenyerét, megélhetését biztosították a megrendelések, de hiba lenne csupán erre vezetni vissza arcképfestői munkásságát. Nagy mesterségbeli tudással megfestett kiváló portrék sorozata került ki műterméből. Több olyan munkájáról tudunk, melyeknél a megrendelés egyáltalán nem jöhetett számításba indítékként. Ilyenek önarcképei, a kortárs művészet (zene, festészet) jeleiről készült képmásai vagy allegorikus portréi.

Igen szép, míves kidolgozású arcképe került a Kolozsvári Művészeti Múzeum tulajdonába. Öregembert ábrázol, már fehérlő szakállal és bajusszal, de éles, az értelem tiszta fényét tükröző tekintettel, magas homlokkal. Az anatómiailag hibátlan felépítésű arc élesen ugrik ki a semleges háttér homályából. A megfestés módja az akadémista ábrázolás tökéletességét idézi, de annak bágyadt unalmassága nélkül.

Reménytelen feladat nyomon követni, hova kerültek Papp Gábornak az erdélyi mágnásokról s a századelő kolozsvári társadalmi élvonalbeli személyiségeiről festett portréi. Két világháború, a kisebbségi sors, a kommunista üldöztetés családi kulturákat szüntetett meg. A portrék örökösei közül sokakat kitelepítettek, börtönbe zártak, vagyonuk a fosztogatók kezére került, s igen sokan végül elhagyták az országot. A képek egy részének fölbukkanásában csak reménykedni lehet.

A festő lejegyzett emlékezései nyomán az ismert (fentebb idézett) jelentősebb portrémegrendelésekhez legfennebb családi-kortörténeti vonatkozásokat adhatunk hozzá. Barcsay Domokos, a "fejedelem" megjelölésű portré az akkori társadalmi élet ismert személyiségét, népszerű szóvivőjét ábrázolja. Barcsay a szabadelvű párt képviselője volt, hamvai a kolozsvári Házsongárdi temető családi sírboltjában nyugszanak. Gróf Mikes Kelemen magyarcsesztvei (Maros-menti) nagybirtokos, gr. Mikes Árpádnak, a hírneves gazdának a fia, a portrémegrendelés talán akkoriban kötött házasságával függ össze. Az említettek közül gr. Kornis Károly, a főrendiház tagja, gr. Teleki Károly földbirtokos, gr. Bánffy Albert nyugalmazott főispán, az EMKE egyik alapítója volt. A Teleki család tagjai közül (kiknek birtokában maradtak nagyértékű képek) ma már senki sem él Erdélyben, valamennyien Németországba telepedtek át.

A konzervatív korlázzal bizonyosan számot vető, de soha sem igénytelen vagy fantáziátlan képek kerültek ki a festő műhelyéből. Megrendelői egymásnak ajánlották, s így munkája – különösen a kolozsvári években – mindig akadt. A felsorolt képeken kívül az Erdélyben igen népszerű, kolozsvári származású Hegedűs Sándor kereskedelmi miniszter portréját említik, melyet a megrendelő teljes megalégedéssel vett át.

Nagy termékenységgel, a műfajokat váltogatva dolgozott. Egy műtermi tudósítás az 1900-as év októberében arról számol be, hogy a művész azon a nyáron tizenkét festménnyel készült el. Többségében ezek között a portrék vannak (br. Inczédy Sámuel arcképek, Boxall angol zongoraművész és Miles Eduard angol festő képmása, allegorikus portrékompozíciók), majd az epikus témák és tájképek (*Füzesben, Falu végén*) következnek. (17)

Utolsó jelentősebb képmásainak egyike – mint Lyka Károly megjegyzi – Vass József népjóléti és munkaügyi minisztert ábrázolja. A megrendelést a festő budapesti látogatása során kapta, s 1926-ban készült el vele. (53)

Az igazán méltó nagy műveket a festő a *kompozíciókban* látta. Ilyen jellegű témák élete végéig foglalkoztatták. A monumentális méretű Exhumálás még a francia későnaturalizmus szellemében fogant, de későbbi munkajelenteiben (*Kavicsbányamunkások, Mosóasszonyok*) már a reálisabb művészi ábrázolás felé fordult. Végül az emberi sorskérdéseket fölvető szimbolikus művek alkotására tett kísérletet. *Kártyázók* címmel több változatlan megfestett – s egyben utolsó, befejezetlen képe – mutat erre a szándékra.

Tájképei, kompozíciós művei éppúgy szétszóródtak, mint portréi. A kolozsvári városképek közületi megrendelésre készültek, és sokáig a városháza termeit és előcsarnokát díszítették. A szegedi Móra Ferenc Múzeum tulajdonába került tájképek: a *Tápai utcarészlet* és a nagyméretű *Tátrai tájkép*. Utóbbi centrális beállítására ellenére is megkapó, kifejező alkotás. Sötétzöld fenyők sorfala mögül emelkedik magasba a Csontváryt is megihlető vidék havas hegyorma.

Ez a múzeumi gyűjtemény azonban távolról sem képviseli Papp Gábor festészetének igazi értékeit. Feltehetően a hagyatékából kikerült képek egy részét összesíti. A már említett két önarcképen kívül gr. Apponyi Albert portréja (ez a történetiségében is érdekes mű), a *Rákóczi-szobor* című munkája, valamint több női portré és egy férfi akt került be a közgyűjteménybe.

A Kolozsvár és Szeged vonzáskörében dolgozó festő viszonylag ritkán jelentkezett budapesti kiállításokon.¹² Műcsarnokbeli tárlatait képtémáiért, az általa is jelentősnek

¹² Kiábrándítónak tartotta már kezdetől az Országos Képzőművészeti Tanács konzervatív politikáját. Éppen ő volt az, aki az erdélyi részekben a "visszautasítottak szalonját" szervezte.

tartott alkotásai számbavételéért érdemes fősorakoztatni. 1902–1903: *Szendergő* (pasztell), 1909: *Napfényes délután* (olaj), 1911–1912: *Szellemidézők, Székelykapu, Nővérem* (olajfestmények), 1913–1914: *Merengő* (olaj), 1914-es tavaszi tárlat: *Feketeruhás lány* (olaj), 1915–1916: *A komika* (olaj), 1922-es őszi tárlat: *Gr. Apponyi Albert portréja* (olaj), 1927–1928: *II. Vilmos portréja*, 1928–1929: *Arckép* (pasztell)

Budapesten végsősoron egyetlen alkalommal szervezett munkásságáról számot adó visszatekintő jellegű tárlatot. Kiállítása 1924-ben a Nemzeti Szalonban nyílt meg.

Témák és műfajok szerint egyaránt változatos anyagot vitt a fővárosba. Kompozíciós témák váltakoztak tájképekkel és portrékkal. Érdekessége a gyűjteménynek, hogy az olajfestmények és pasztellek mellett első ízben szénrajzokat is bemutatott. Végül a művek keletkezésének tájféldjazi megoszlása is érzékeltette, Magyarország és Európa milyen vidékeit járta be a festő mozgalmas élete során. Erdélyi emlékek földolgozása a *Szamos partján, Szilágynagyfalui templom, Szováta-i részlet, Blidari lány, Csúcsok az Érchegységben*. Ezek mellé sorakoznak a csak képcímekből ismert Balaton-parti tájak. Nyugat-európai barangolásainak emlékei nagyrészt második müncheni tartózkodása és akkori utazásainak terméke: *Bajor paraszt, Dachau-i paraszt*, (szénrajzok), valamint az olajképek sorozata: *Steyeri részlet, Keleti-tenger, Schwiemünde, Königsee, Mondsee, Patak Gassteinban, Zell am See, Wolfsee, Hollandi lány*. Portmémvészete értékeiből mutatott föl a kiállításon az édesanyjáról festett arckép, továbbá Hegedűs Gyula képmása és a klasszika-filológia tudós kolozsvári-szegedi művelőjéről, Csengeri Jánosról festett arcképe. Kompozíciós témái közül *Az álom* és *Kártyaparti* című munkái érdekesek, mint utolsó korszaka törekvéseinek példázatai.

Halálakor Lyka Károly méltatta munkásságát a Magyar Művészetben. (61)

Juhász Gyula egy kései emlékezésében 1936-ban idézi még egyszer a festő és szegedi pályatárs emlékét. Úgy érezte, a személyes kapcsolaton és barátságon túl, a lelket pusztító betegséggel, a depresszióval folytatott kilátástalan küzdelem is rokonította őket. A sorssal – saját sorsával is – perelve mondott hát búcsúbeszédet felette. "Sokat gondolkodom mostanában Papp Gáborra, aki a nagybányai festőiskola leghatékosabb, legígéretesebb növendéke volt, akitől mesterei a legtöbbet várták. Az első képei igazolták is ezt a várakozást. Hatalmas művészet sugárzott ezekről a képekről. De aztán belopakodott a művész testébe a betegség, megmérgezte a testét, végül megölte. Hát hová lett ebből a beteg testből az a lélek, amely megteremtette azokat az első, ígéretes képeket." (70)

*

"Elkésett koszorú Papp Gábor sírjára." – Riport 1937-ből. A festő egykori modelljének, az újságárussá lett Marosi Róának már idézett levele kapott helyet benne. Egy művészpálya epilógusához ez az egyszerűségében megható történet is hozzátartozik. Különösen, hogy folytatása is föltárható.

A háború után, az 1950-es években került a kolozsvári kiadóhoz egy regény kézirat. A gyatrán, ügyetlenül megírt önéletrajzi írás szerzője, "Rózsa néni" akkor már

Ezen a budapesti külön tárlaton (az 1900–1901-es év telén) mintegy félszáz alkotó vett részt, Kolozsvárról Papp Gábor és Peielle Róbert. Papp két festményt (többnyire portrékat) küldött be a Váci utca 34. sz. alatt 1900 december 15-én megnyílt kiállításra.

az aggmenház lakója volt. Emlékezéseiből a kiadói lektor, Szőcs István próbálta ki-hámozni a lényegét.

Marosi Róza Fadrusz Jánosnak is modellt állt (alakját, apás szeretetét tisztelettel idézte föl), nagy szerelme azonban Papp Gábor volt. Regényének születése, története balladai hangütésű. Egy este egy el nem adott újságpéldányban rábukkant a hírre: Papp Gábor Szegeden meghalt. "S ekkor elhatározta, hogy a holttestét hazahozatja szülővárosába, hadd nyugodjanak majd egymás mellett. Csakhogy miből? Újságárusi keresetéből? S ekkor támadt az ötlete: megírja szerelmük regényét, s a tiszteletdíjből majd hazaköltözteti a kedves halottat. S aztán nekifogott. Esténként, rikkancskodás után, sokszor gyertyafénynél." (72)

A lektori biztatásra a regény átdolgozásán fáradozott. Így érte a halál. Kézirata elkallódott.

IRODALOM

1. Kolozsvári Állami Levéltár - egyházi anyakönyvek, 71/47, 1872., 276. sz.
2. Szongott Kristóf: Hollósy Simon festőművész. Armenia (Szamosújvár). 1896., 262-264.1.
3. Papp Gábor. Ellenzék (Kolozsvár) 1897. aug. 3.
4. Kolozsvári festőiskola. Ellenzék, 1899. ápr. 22.
5. Festőiskola Kolozsvárt. Kolozsvári Lapok, 1899. ápr. 23.
6. Festőiskola Kolozsvárt. Ellenzék, 1899. máj. 6.
7. Kéпкиállítás Kolozsvárt. Ellenzék, 1899. máj. 15.
8. Thorma János. Ellenzék, 1899. okt. 3.
9. Erdélyrészi szépművészeti társaság. Ellenzék, 1900. jan. 2.
10. Művészek bálja. Ellenzék, 1900. febr. 5.
11. Atelier-látogatás. Újság (Kolozsvár), 1900. febr. 18.
12. Papp Gábor. Ellenzék, 1900. ápr. 14.
13. 1.o.: Kéпкиállítás a Sétatéren. Ellenzék, 1900. máj.2.
14. Erdélyrészi Szépművészeti Társaság. Ellenzék, 1900. máj. 25.
15. Atelier-látogatás. Újság, 1900. máj. 26.
16. Magyar festőművész Rómában. Újság, 1900. okt. 20.
17. Kolozsvári festők munkája. Magyar Polgár (Kolozsvár) 1900. okt.20.
18. Erdélyrészi Szépművészeti Társaság ülése. Ellenzék, 1900. nov. 8.
19. Papp Gábor: Visszautasítottak Szalonja. Ellenzék, 1900. nov. 28.
20. v.: Kolozsvári festők a kiállításon. Magyar Polgár, 1900. dec. 29.
21. Művészbál. Ellenzék, 1901. márc.1.
22. X.: Művészbál. Ellenzék, 1901. márc. 4.
23. Műtárlat Kolozsvárt. Ellenzék, 1901. dec. 31.
24. Művészek kéпкиállítása Kolozsvárt. Ellenzék, 1903. aug. 22.
25. Erdélyrészi szépművészeti társaság kiállítása. Ellenzék. 1903. aug. 27.
26. (b.a.) [Bokor Armin]: A kolozsvári kiállitás megnyitása. Újság, 1903. aug. 31.
27. Kiss Menyhért: Az Erdélyrészi szépművészeti társaság kiállítása. Ellenzék, 1903. aug. 31.
28. (f.j.) [Fónagy János]: Séta a kéпкиállításban. Újság, 1903. szept. 1.

29. km. [Kiss Menyhért]: Egy festőművész műtermében. Ellenzék, 1905. júl. 27.
30. Bartha Miklós olajképe. Ellenzék, 1906. máj. 30.
31. Kéпкиállítás Kolozsvárt. Újság, 1906. okt. 19.
32. Duo: Az "Urania" műkereskedés kéпкиállítása. Ellenzék, 1906. okt. 24.
33. Pákéi Sándor József: Az EMKE megalapítása és negyedszázados működése. 1885-1910. Kolozsvár, 1910.
34. Papp Gábor. Színházi Újság (Szeged) 1911. márc. 19.
35. Szentiványi Gyula: Papp Gábor. Szegedi Híradó, 1911. jun. 22.
36. L.D.: Szegedi művészek - Papp Gábor. Színházi Újság, 1912. máj. 5.
37. A nagybányai jubilaris kiállítás katalógusa - Összeállította Börtsök Samu és Réti István, Nagybánya, 1912.
38. b.f.: Szegedi festők tárlata. Szegedi Napló, 1913. dec. 21.
39. B.F.: Szegedi írók, festők, muzikusok. Szegedi Napló, 1913. dec. 25.
40. Vigyázó [Juhász Gyula]: Papp Gábor. Szeged és Vidéke, 1914. júl. 15.
41. (j.gy.) [Juhász Gyula]: Új vizit Papp Gábornál. Szeged és Vidéke, 1915. aug. 10.
42. j. [Juhász Gyula]: Egy új arckép. Szeged és Vidéke, 1916. ápr. 22.
43. Papp Gábor festőművész képei. Ellenzék, 1916. ápr. 22.
44. Kolozsvári művészek kiállítása. Újság, 1918. jan. 18.
45. Havas Béla: Kolozsvári művészek téli kiállítása. Új Erdély (Kolozsvár), 1918. 3. sz.
46. A tavaszi kiállítás. Művészet (Bp.) 1918. Tavasz szám.
47. Papp Gábor kártérítési pöre. Újság, 1918. júl. 7.
48. Hollós Simon levelezéséből. Nyugat, 1918. 835-852.1.
49. h.ö. [Huzella Ödön]: Papp Gábor karrierje. Brassói Lapok, 1924. dec. 12.
50. Papp Gábor kiállítása a Kass halljában. Szeged, 1925. febr.1.
51. Papp Gábor titokzatos képvásárlója. Szeged, 1925. febr. 5.
52. Papp Gábortól képet vásárol a város. Szeged, 1925. febr. 11.
53. Papp Gábor Vass Józsefet festi. Hétfői Rendkívüli Újság (Szeged), 1926. máj. 3.
54. Papp Gábor műtermi kiállítása. Délmagyarország, 1926. dec. 16.
55. 1.v.: Papp Gábor tárlata. Délmagyarország, 1926. dec. 19.
56. Végrehajtó árverezte el Papp Gábor lefoglalt festményeit. Homokóra (Szeged), 1928. nov. 3.
57. Papp Gábor az anyakönyvvezető előtt. Délmagyarország, 1928. dec. 19.
58. Gyalui Farkas: Papp Gáborról. Ellenzék, 1929. jan. 15.
59. Huzella Ödön: Kiket festett Papp Gábor Kolozsváron? Ellenzék, 1929. jan.20.
60. Szentiványi Gyula följegyzései Papp Gáborról - a bp-i Művészettörténeti Dokumentációs Központ kéziratárában.
61. [Lyka Károly]: Papp Gábor. Magyar Művészet, 1931. 179.1.
62. Papp Gábor születése. Erdélyi Lapok (Nagyvárad) 1932. szept. 15.
63. Ulrich Thieme - Felix Becker: Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler. XXVI. Leipzig, 1932.
64. Éber László - Gombosi György: Művészeti lexikon. Bp., 1935.
65. Magyar László: Hét év után. Délmagyarország, 1936. ápr. 12.
66. Huzella Ödön: Emlékezés Papp Gáborra. Ellenzék, 1937. márc. 28.
67. Huzella Ödön: Elkésett koszorú Papp Gábor sírjára. Ellenzék, 1937. máj. 18.
68. Lyka Károly: Magyar Művészetlet Münchenben. Bp., 1951.
69. Réti István: A nagybányai művésztelep. Bp., 1954.
70. Juhász Gyula (1883-1937) Bp., 1962.
71. Művészeti Lexikon III. Bp. 1967.
72. T. Karácsony Emmy: Virághegy. Szőcs István bevezetőjével. Bukarest, 1974.

73. Szelesi Zoltán: Szeged képzőművészete. Szeged, 1975.

74. Catalog patrimonial - Muzeul de Arta Cluj, 1976. (A Kolozsvári Művészeti Múzeum állagjegyzéke)

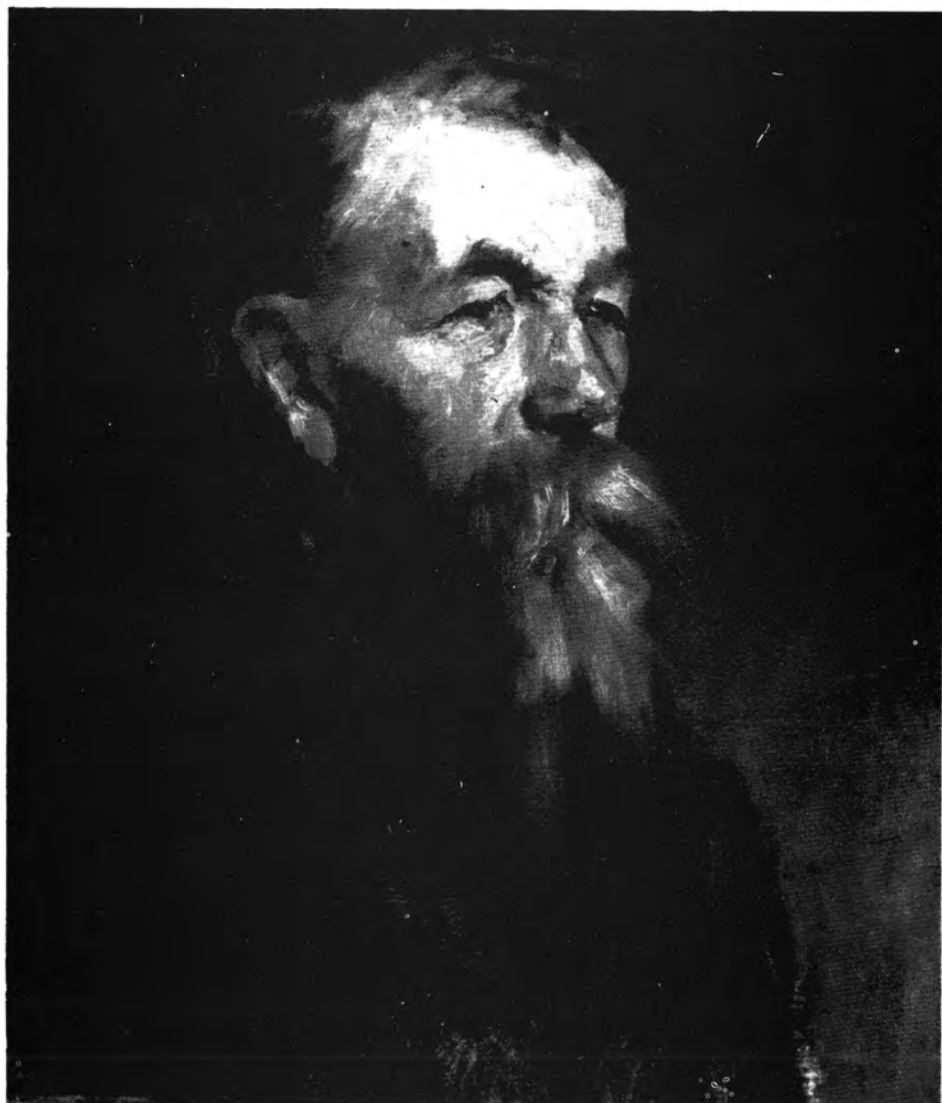
75. Laczó Katalin: Az Alföldi Művészek Egyesületének története. Somogyi-könyvtári Műhely (Szeged), 1980. 4. sz.

GÁBOR PAPP (1872-1931)

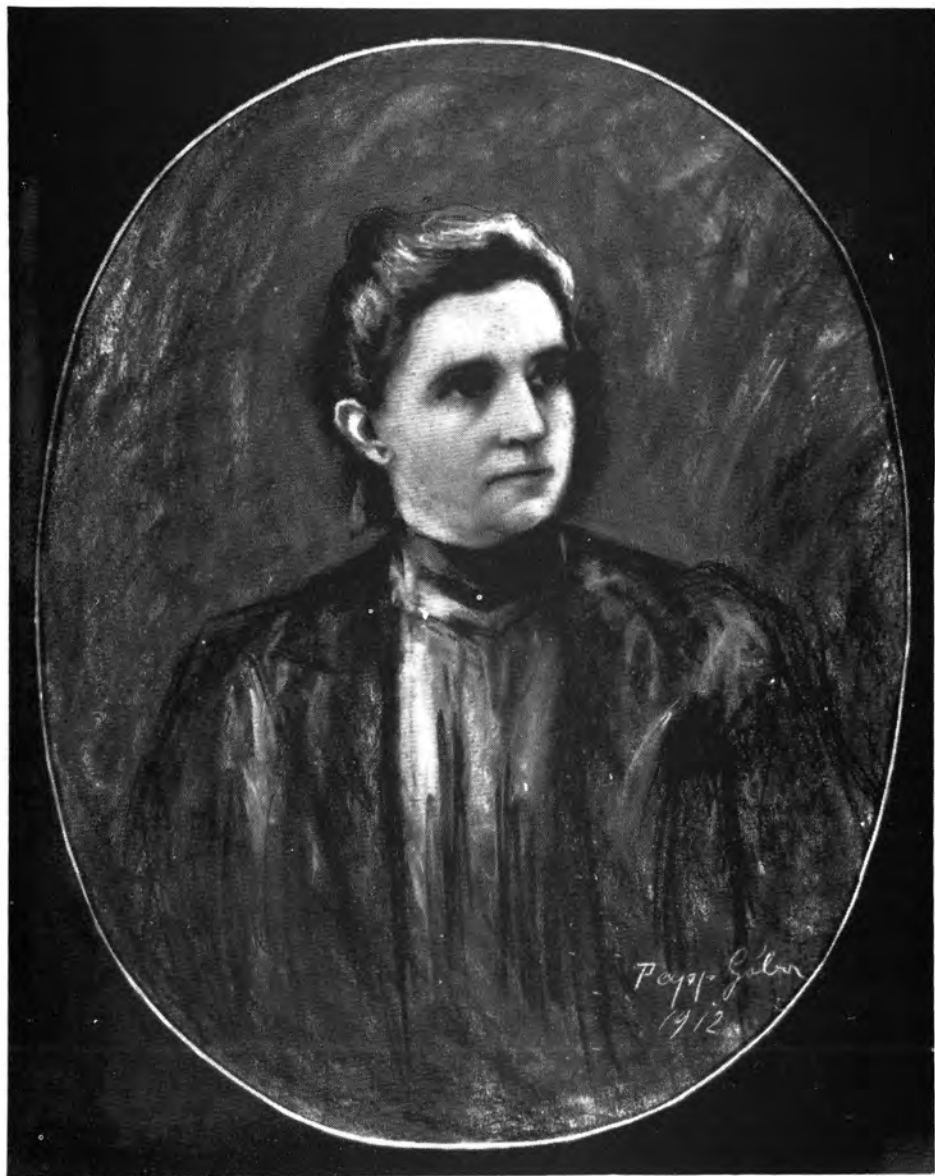
Jenő Muradin

Die Laufbahn und die schöpferische Hinterlassenschaft des Malers Gábor Papp, der im Anziehungsgebiet von Kolozsvár und Szeged lebte (1872-1931), versucht der Siebenbürger-Kunsthistoriker Jenő Muradin und seiner Studie aufzuzeichnen.

Gábor Papp ging den klassischen Weg der früheren Künstler von der Budapester Modellzeichnungsschule bis zur Münchner Akademie, dann die Nagybányaer Künstlerkolonie. Er war selbst Teilnehmer, Zeuge des Umzugs der Hollosy-Schule nach Nagybánya, des geschichtlichen Moments der Koloniegründung. Seine erste Arbeitsphase war sehr intensiv, er schuf das kompositionelle Werk mit dem Titel "Exhumierung" dann folgte eine Reihe von Porträtbildern, er wurde der beliebte Porträtmaler der Siebenbürger Aristokratie, seine Bildnisarbeitsphase hat er auch nach seiner Übersiedlung nach Szeged fortgesetzt. Als Mitglied der Szegeder Künstlergemeinschaft hat er an Ausstellungen teilgenommen, wie auch an der Arbeit der Vereinigung der Künstler der Tiefebene, freundschaftliche Bande verbanden ihn mit der Szegeder Intelligenz, unter ihnen auch zu Gyula Juhász. Sein Schöpferum der Kompositionswerke, der Porträts und der Landschaftsmalerei reicht vom späten Naturalismus bis in die Richtung des Impressionismus. Nach der einführenden Beurteilung von Gyula Szentiványi "leuchtete der Name von Gábor Papp unter den ersten ungarischen Erfolgen von plein air".

Papp Gábor: Férfiportré
olaj, vászon; 46,5x40,5cm; jelzetlen, keltezetlen

Papp Gábor: Női portré
vászon, olaj; 66x47cm; Y.Y.L.
A Szegedi Móra Ferenc Múzeum tulajdona
(Dömötör Mihály reprodukciója)

Papp Gábor: Tápai utcaképlet
deklí, olaj; 33,5x23,5cm; Y.Y.L.
A Szegedi Móra Ferenc Múzeum tulajdona
(Dömötör Mihály reprodukciója)

Papp Gábor: Tátrai tájkép
vászon, olaj; 103x75 cm; Y.B.L.
A Szegedi Móra Ferenc Múzeum tulajdona
(Dömötör Mihály reprodukciója)

